

פרישת בהר "ויראת מאלוקיך"

ויקרא (יט:יד):

"לא תקלל חרש ולפני עור לא תפן מכשול ויראת מאלוקיך אני ה'"

יש"י (ויקרא פ"ק יט):

לא תקלל חרש - אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם, תלמוד לומר (שמות כ"ב:כז) בעמך לא תאר, אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים:
ולפני עור לא תפן מכשול - לפני הסומא בדבר לא תפן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלוקיך - לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמש ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלוקיך המכיר מחשבותיו, וכן כל דבר המסור ללב של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלוקיך:

ויקרא (יט:לב):

"מפני שיקה פקדים וקנרת פני נזן ויראת מאלוקיך אני ה'"

יש"י (ויקרא פ"ק יט):

מפני שיבה תקום - יכול זקן אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה:
והדרת פני זקן - איזהו הדור, לא יושב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו, לכך נאמר ויראת מאלוקיך, שהרי דבר זה מסור ללב של עושהו. שאין מכיר בו אלא הוא, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך:

ויקרא (כ"ה:יד):

"ולא תזנו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך כי אני ה' אלוקיכם"

יש"י (ויקרא פ"ק כ"ה):

ולא תזנו איש את עמיתו - כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלוקיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלוקיך:

ויקרא (כ"ה:לו):

"אל תקח מאתו נשך ומרבית ויראת מאלוקיך וסי אהיף עמך"

יש"י (ויקרא פ"ק כ"ה):

נשך ותרבית - חד שווינהו רבנן, ולעבור עליו בשני לאוין:
ויראת מאלוקיך - לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, הוצרך לומר ויראת מאלוקיך. או התולה מעותיו בנכרי, כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללב של אדם ומחשבתו, לכך הוצרך לומר ויראת מאלוקיך:

ויקרא (כה: מג):
"לא תרצה בו קשרך ויראתך פאלוקיך"

יש"י (ויקרא פרק כה):

לא תרדה בו בפרך - מלאכה שלא לצורך, כדי לענותו. אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה, והוא אינו צריך. עזור תחת הגפן עד שאבוא. שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת:

ספר מסילות ישוים פרק כד

יש יראת העונש, וזהו המין האחד, ויש יראת הרוממות, וזהו המין הב'. שיראת החטא חלק ב' ממנו, ונבאר עתה ענינם והבדליהם: יראת העונש, כפשוטה שאדם ירא מעבור את פי ה' אלוהיו מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף, ואם לנפש. והנה זאת קלה ודאי כי כל אדם אוהב את עצמו, וירא לנפשו, ואין דבר שירחיק אותו מעשות דבר אחד יותר מן היראה שלא תבואה בו איזה רעה, ואין יראה זו ראויה אלא לעמו הארץ... איך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת.

המין הב' הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחיק מן החטאים, ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יקל, או איך יערב לבו של בשר ודם שפול ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו, והנה זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, כי לא תולד אלא מתוך ידיעה ותשכלה להתבונן על רוממותו יתברך, ועל פחיתותו של האדם, כל אלה דברים מתולדות השכל המבין ומשכיל.

...יראת הרוממות הוא בשעת המעשה או בשעת העבודה, או בפרק העבירה, דהיינו או בשעה שהוא עומד ומתפלל או עובד, שאז יבוש ויכלם ירעש וירעד מפני רום כבודו יתברך, או בשעה שמזדמנת עבירה לפניו והוא מכיר בה שהיא עבירה, שיעזוב מלעשותה למען אשר לא יעשה דבר למרות עיני כבודו ה', אך יראת החטא היא בכל עת ובכל שעה, שהנה בכל רגע הוא ירא פן יכשל ויעשה דבר או הציז דבר שיהיה נגד כבוד שמו ית', ועל כן נקראת יראת חטא, כי עיקרה יראה מן החטא שלא יכנס ויתערב במעשיו מחמת פשיעה והתרשלות או מחמת העלב' יהיה באיזה דרך שיהיה.

והנה על זה נאמר (משלי כ"ח): אשרי אדם מפהד תמיד, ופיל' ז"ל (ברכות ס): ההוא בדברי תורה כתיב. כי אפילו בשעה שאינו רואה המכשול לנגד עיניו צריך שיהיה לבו חרד בקרבו פן טמון הוא לדגליו והוא לא נשמר, ועל יראה זאת אמר משה רבינו ע"ה (שמות כ): ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, כי זה עיקר היראה שיהיה האדם ירא ומזדעזע תמיד עד שלא תסור יראה זו ממנו כי על ידי זה ודאי לא יבוא לידי חטא, ואם יבוא כאונס יחשב. וישעיהו אמר בנבואתו (ישעיה ס"ו): "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דבריו", וזו המלך השתבח בזה, ואמר (תהלים קי"ט): "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבו".

בית הלוי בריאשית פרק ב'

ובמדרש (פ' בשלח) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וגו' וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, עד כאן לא היו יראים את ה' מכאן ואילך היו יראים את ה'. ובודאי דהדברים אינם מובנים דאחרי שראו ריבוי העונשים והמכות של המצרים במצרים לא יזיה להם יראה מה' עד קריעת ים סוף, ובמה נחשבה להם היראה עתה על הקודם....

והנראה לומר בזה דהנה במדרש תנחומא פרשה לך לך (טו) וז"ל בעוה"ז יש להם יצה"ר והם מתייראין מן העבירות לע"ל שאין יצה"ר ממה הן מתייראין הן הטוב הצפון להם כמו שנאמר (הושע ג) ופחדו אל ה' ואל טובו. וגם דברים אלו צריך הסבר להבין הכוונה בזה. והכוונה בזה דהנה יש שני אופני יראה, אחד יראת העונש אשר אם יתבונן האדם מעשיו אשר לא טובים שעברו עליו וכמה גדול העונש אשר יגיע לו עכורם הלא ימלא יראה ופחד, וגם מי שלא חטא כשיתבונן בעצמו היאך טבעו עלול לחטא וכשיסיח דעתו משמירת גופו ילכד בפח היצר הטמון בלבו ימלא יראה, ויראה זו באה ע"י היצה"ר דאם לא היה היצה"ר בעולם הלא לא היה מקום ליראה זו כלל, ומציאת היצר גורם שימצא יראה זו, ויראה זו רחוקה מאד ממידת האהבה, דאהבה באה כשיתבונן האדם בחסדי ה' על ברואיו ואז לא יהיה לו יראה ורק כשיתבונן בעונשיו יתחדש לו בלבו יראה זו. ויראה זו יוכל להמצא גם מפני כו"ד דמי שהוא במקום גדודי היות ולסטים ומפני מי שהוא חזק ממנו יתיירא ממנו. ובחי' זו הוא בחי' מלאכה דהיינו התחדשות עונש שלא היה לו מקודם וכמאמר שהבאנו דפורעניות רשעים נקרא מלאכה. אמנם יש אופן אחר כשנקבע בלב האדם האמונה הגמורה במה שמבואר לעיל אשר בכל רגע השי"ת מהווה לכל העולם יש מאין ממש ואם לא

ידיה מהיה אותם רגע אחד יהיו אפס ותהו הלא אז ג"כ תפול עליו היראה והפחד. והוא כדמיון אדם שנפל בים ובא אחד ומחזיקו בידו שלא יטבע ואם רק ירף ממנו מלהחזיקו הלא יטבע הלא אז יגיע לו האהבה להמחזיקו וגם היראה ממנו שניהם ביחד וכל מה שיתבונן בהטובה שזה עושה עמו כן תגדל עליו היראה והפחד ממנו. ויראה זו קשורה באהבה לא יפרדו. ועל בחינה זו אנו אומרים בשמ"ע ועל חיבנו המסודרים בידך וכמש"ל, ויראה זו נקרא יראת ה' יען כי יראה זו מיוחדת רק מפני ה' ואין לה מקום מוצא מפני בור"ד. ויראה זו היא מבחינת שבת וכמו שנתבאר לישבת מורה על זה. ועל יראה זו באה ההבטחה שישגיגו אותה כל ישראל לע"ל בימי המשיח. דעך עתה הרי בחינה זו אינה נרגשת בחושי האדם והיא כעת רק בגדר אמונה ובהסכה הדעת כרגע נשכחת מלב האדם ורק הצדיקים גמורים זוכים לה באמונתם הטהורה עד שנקבע בלבם ממש כמו הרגשה הושיית. אבל לע"ל יורגש בחוש לכולם כי הוא יתברך מהוה הכל בכל רגע וכי כל הברואים והעולמות והנמצאים נצרכים לטובו שיהיה מחזיקם ומזה יגיע להם הפחד. וזהו שאה"כ (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלוקיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו, ביאור הכתוב דיפחדו אל טובו אחרי שיהיה מורגש לכולם בחוש בחינה זו כי הם נצרכים לטובו בכל רגע כמש"ל. וזהו כוונת מדרש תנחומא הג"ל דבעזה"ז שיש יצה"ר הם מתייראים מן העבירות וזהו יראה ראשונה הג"ל אבל לע"ל שאין יצה"ר יקויים בהם ופחדו אל ה' ואל טובו. ויש עוד אופן שלישי והוא יראת הרוממות אשר בהתבוננו גדולתו יתברך תפול עליו אימת... ובאמת דכל האופנים נצרכים דלא כל העתים שיים להאדם להנצל מפתיו של היצר, ואם יכול לנצחו בהתבוננו מרוממותו יתברך מה טוב, ואם רואה שעדיין לא ניצל ממנו יתבונן בזה אשר גם עתה ברגע זו שרוצה לחטוא בה השי"ת מהוה אותו ואם לא יחזיק בידו הוא אפס ותהו, ואם עוד לא נצחו יתבונן ביראת העונש. ולהג' בה' הללו כיונו בברכות (ד' ה') לעולם ירגיזו כו' לא נצחו יעסוק בתורה דעל ידה יגיע לרוממות, לא נצחו יקרא ק"ש, וזהו דה' אחד ואין לשום דבר מציאות בלתי. לא נצחו יזכיר לו יום המיתה והוא יראת העונש:

והנה יראה הראשונה כבר השיגו אותה במצרים כי ראו בחוש גדול העונשים שמעניש לעוברים על ציווי, ובמצרים נתפרסם אצלם שני עיקרי האמונה והם ההשגחה על מעשה האדם והעונש להעוברים. אבל בים הגיענו להבחינה השניה שכתבנו וכולם ראו בחוש והגיעו אז בשעת מעשה להיראה שאנחנו מחכים לה לע"ל, דהרי הליכתם בים בודאי דנשתהה כמה שעות והלכו על המים וכדאיתא במדרש (במדב"ר ט - יב) דשליש המים נקפא תחת רגליהם והלכו עליהם, ומצדיהם וגם למעלה על ראשיהם היו המים תלויים וכדאיתא באבות דר' נתן (סוף פל"ג) שהיה המים כמו כיפה עליהם, והשי"ת החזיק המים שיעמדו כמו נד ולא יפלו עליהם ואז ראו בעין בשר בחינה זו וכל מה שהתבוננו או בחסדיו המרובים כן נפל עליהם הפחד ואז נתקיים בהם ופחדו אל ה' ואל טובו, וזה שאמר המדרש ויראו העם את ה' עד כאן לא היו יראים את ה' הוא רומז למדת הרחמים ובמצרים לא הגיעו רק ליראת העונש אבל לא הגיעו להשיג יראתו בהתבוננות של מדת הרחמים וחסד, אבל בים הרגישו בחוש והגיעו לבחינת יראה ה' ובעת היותם בים טעמו כל ישראל בחוש היראה שיהיה לע"ל באחרית הימים הנקראת יראת ה' ביהוד יען שיראה זו מיוחדת רק לו לבדו ואין לזולתו בו:

יראת שמים בדיורצו

הרב עמיטל

נ"ל שאת עבודת ה' כיומינו יש לבסס במידה רבה על תחושה העומדת בין יראת העונש ליראת הרוממות. כדי לקרב את הדברים להבנתנו נשתמש בדימוי שהתורה עצמה השוותה ליראת שמים – מצוות מורא אב ואם:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר נאמר: כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר: כבוד את ה' מהונך, השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום; נאמר: איש אמו ואביו תיראו, ונאמר: את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד, השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום; נאמר: מקלל אביו ואמו מות יומת, ונאמר: איש איש כי יקלל אלוקיו ונשא הטאו, השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקר. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו: רב ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי - אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - אין אוסורו אוסור עולם, ואם ממיתני - אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון - אף על פי כן הייתי

בוכה; ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי - כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון; ולא עוד, אלא שיש לפני שני זרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי - ולא אבכה? אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: ידי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? - אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

הריב עמיטל

מורא אב ואם איננו מבוסס על יראת העונש או יראת הרוממות. הוא נובע מתוך תחושה טבעית של כל אדם בריא בנפשו, החש מחוייבות כלפי הוריו, לשמוע בקולם, לא לפגוע ברצונם, לגרום להם נחת רוח ולפעול למענם במסירות. זאת הוא עושה לא מתוך ציפייה לשכר או מפחד מעונש, ואף לא מתוך מצוות כיבוד אב ואם בלבד, אלא מתוך תחושה טבעית. והזכרים נכונים גם כלפי תחושות מחויבות ונאמנות שאדם מרגיש כלפי משפחתו, כלפי עמו וכלפי ערכים של צדק ומוסר שבהם הוא מאמין. כעין זה הדרגה הבסיסית של יראת שמים, מתוך התבטלותינו כלפי גודלו ורוממותו כבוראנו וכאבינו במובן הרחב, אשר מתוך חיבה יתרה אנו נקראים בנים, ואשר בכל צעד ושעל אנו תלויים בחסדיו. כך נוצרת בנו תחושה של מחויבות מוחלטת כלפי הקב"ה, שמשמעותה לשמוע בקולו ולקבל ציוויו כדבר מובן מאליו, ולעשות כל מה שיעלה רצון לפניו.

ומצד שני....

מסכת יומא (דף צב עמוד ב):

"(שמות כה) 'מבית ומחוץ תצפנו' אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו - אינו תלמיד חכם. (אמר) אביו ואיתומא רבה בר עולא: [אמר]: נקרא נתעב... אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: ...אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים....

מסכת ברכות (דף כז עמוד א):

תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש. והוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי....

ספרי מסילת ישירים (פריק יא):

ואמנם, גאים כאלה אף - על - פי שלכאורה מראים עצמם ענוים, לא יבצרו מכשולות להם, שבלי ידיעתם תהיה מתגלית גאותם כלהבה היוצאת מבין החרסים. וכבר משלו חכמים ז"ל (מדרש רבא קרח): משל לבית מלא תבן והיה בבית חורין והיה התבן נכנס בהם, לאחר ימים התחיל אותו התבן שהיה בתוך אותם החורין יוצא, ידעו הכל כי היה אותו הבית של תבן - כן הדבר הזה, שלא יוכלו תמיד להסתיר את עצמם, ומחשבתם הרעה תהיה ניכרת מתוך מעשיהם, אך זרכיהם הם בעניה פסולה ושפלות מרומה.